

Љиљана Шоп

ОПОРА БАЛАДА О ИЗГУБЉЕНОЈ РАВНОТЕЖИ

Фрања Петриновић: АЛМАШКИ КРУЖОЦИ ЛЕЧЕНИХ МЕСЕЧАРА, Академска књига, Нови Сад 2011.

Неко је морао подузети и тај готово немогући посао, с осећањем моралне обавезе, да напише *лирски роман* о деведесетим годинама прошлог века које, ма колико прошле, метастазама трају до данашњег дана. Учинио је то Фрања Петриновић, и не помињући ратове, распад бивше државе, диктаторске владаре и њихове по народ погубне политике, међународну улогу у балканском крвавом расплету, све оно што се свим другим романсијерима чинило неизбежним (и резултирало политички актуелном и острашћеном прозом) у покушајима да се суоче са овом темом и временом зла. Остаје непобитан наглашен морални ангажман Петриновићевих *Алмашких кружока лечених месечара*, али га пишчев приступ и угао гледања, стил, повишена реторичка свест, опори хумор и разорна иронија, лишеност црно-белих схема и подела на кривце и жртве, узносе на ниво психолошке и социолошке запитаности над феноменима и коренима зла, помно градећи отклон од замке дидактичког моралисања и илузије о касти недужних.

Главни јунак Петриновићевог романа је Нови Сад. Прича се концентрише у 1993. и 2010. годину. Наратор је сенка онога што се некад звало свезнајућим приповедачем, осуђен да сведочи о граду изгубљене равнотеже, да бауља клизавим и осиромашеним новосадским улицама, Футошком пијацом на којој цвета трговина на црно, међу све агресивнијим и примитивнијим становницима некад пристојног и мирног града, међу неуротичним сподобама принуђеним да убрзано уче лекције елементарног преживљавања, с једне стране, и опасним ловцима у мутном који преко ноћи стичу прљаво богатство и сумњив углед, с друге. Одлучан да надолазећем паклу супротстави једино што зна и може, поетску дистанцу, писац се опредељује за метеоролошки варљиви април (април је округан месец, рекао је једном песник). Девет поглавља романа о 2010. години носе име *Априлски демони* и *Априлске мейсџинге*, а у њима аутор броји седамнаест девастираних новосадских априла, време које су свим његовим јунацима појели скакавци.

Јунаци Петриновићеве приповести су наше горе интелектуалци, паметнице и идеалисти, слој несналажљивих али и непред-

видљивих људи који више осећају посвемашњи дисбаланс града и времена него што разумевају шта се заправо догађа, припадници тзв. средње класе коју су деведесете свакако најочљивије погодили и, историјска је чињеница, практично уништиле. Уводећи их у причу, писац их с нотом горке ироније представља у поглављима *Расходовани Таџији* (Михајло Видојковић, професор историје који је изгубио посао), *Похарани Сенека* (Наталија Поповић, запослена у Архиву, касније професорка социологије на Филозофском факултету), *Демолирани Хораџије* (Милан Лазић, песник и новинар, запослен на Радију), а трагична прича се заправо врти око њиховог пријатеља, нејасне и контроверзне личности тог „месечарског кружока“, Данила Николића, готово на смрт пребијеног једног априлског дана у узаврелом центру града. Вероватно тачне градске гласине упућују на наручиоца злочина, Милоша Поповића (*Транзициони Тидерије*), осиног локалног моћника, политичара и новопеченог тајкуна, али како то у нашим, наравно не само нашим, замешатељствима бива, оца побуњене Наталије и у очев свет добро уклопљене Наталијине сестре, лепе Ксеније, коју ће оженити Симеун, бегунац из друштва „месечара“. Да ли је Николић радио за Поповића и закинуо га у ионако незаслуженој добити, да ли је Лазић цинкарио Николића и навукао убилачке утериваче дугова да га премлате усред града, да ли је Наталија волела Данила, све је то за коју годину, у којој су се силеџије позиционирале а идеалисти постали губитници, престало да буде важно. Кајање, грижа савести, вербалне тираде у покушајима дефинисања појава, половични отпори какав је Наталијин према оцу, сестри или уличним силеџијама, ништа од тога више не може да излечи „лечене месечаре“, нити да их врати у дане када су веровали у себе, у пријатељство, у друштво и идеале, надајући се да нешто могу направити од својих живота и нечим допринети нормалном друштву и бољој будућности. „Душа је наша поприште и разрешење свих сукоба“, беше гесло које је у граду без баланса изветрило у утопистички стих. Ни седамнаест година касније нико није докучио „коначну истину“, ако нечег таквог уопште има, јер све су истине сковане за личну употребу и нечију корист, као оправдање за учињено и неучињено у ситуацијама када су „мердевине којима су се пењали биле наслоњене на погрешан зид“. Нико још није склопио логаритамске таблице свих неизбројивих грешака, сложио све узроке због којих се већина окренула добровољном прилагођавању глупости, злу, патриотским злочинима и елементарном преживљавању. Ни историчар, ни песник, ни професорка социологије, па ни неименовани наратор, пасионирани сакупљач различитих верзија и „сличица духова“ које, час нежно

час гневно, слаже у речи против заборава, у каламбуре, грдње, де-минутиве, аугментативе, па чак и риме.

Петриновићева романијерска конструкција одржава се, пре и после свега, на одабраном стилу, језичкој вехементности, речима. Каткад се аутор и понавља, и претерује (рецимо на четвртасом четвртку, априлилили филозофирању или симболици пооткидане дугмади која се злослутно шири улицама града), бичује и засипа речима, верујући да му само оне могу помоћи на клизавици и ветруштини догађања, да оне могу повратити равнотежу и коначно проникнути у магловити и опскурни смисао преживљеног зла. Свестан да су се баш међу поштоваоцима речи и стила нашли најсигурнији транзициони губитници, не кријући да га они највише и занимају јер им и сам припада, и јер тај „кружок» најбоље познаје, Петриновић плете лебдећу лирску сагу, којом неуморно заогрће документарни скелет приче, њено стварносно језгро, њене отровне националистичке, фашистоидне, злочиначке пипке.

Алмашки кружоци лечених месечара никога не аболирају од мање или веће кривице за деведесете и сматрам да је управо то она *коначна истина* до које је писац дошао. Непопуларна је то истина и најређе је чујемо у обиљу аналитичких покушаја да се са недавном историјом разрачунамо. И најбољима и најгорима увек ће пријати флоскула о томе како народ не може ни за шта бити крив, исти онај народ који се никад неће сложити око појединачних криваца, до судњег дана се делећи на оне који исте особе сматрају националном срамотом и националним херојима. Ни прича о кривици или невиности интелектуалаца, она због које и око које је и исплео причу Фрања Петриновић, никада се неће расплести. Гордијеви чворови и постоје да би остали неразмрсиви (немамо ми те Дамоклове мачеве), и они постоје чак и кад их у једном времену привидно расплете некаква демократска већина. Да се вратим у овом тексту већ цитираном месту из романа („Душа је наша поприште и разрешење свих сукоба.“). Времена зла су богомдани тренутак да се изгуби душа, чиме се губи и шанса за разрешење сукоба.

Између почетка и краја Петриновићевог романа назирем болну симетрију. Месечари који су преживели и остали у Новом Саду, немоћни да ишта почине са својим сећањем (ни да забораве, ни да се освете, ни да опросте), окупе се по навици, комуницирају по инерцији, више прећуткују но што кажу, у стању су „привремене регресије“ чија се *привременост* трајно настањује у њиховим промашеним, губитничким животима педесетинештогодишњака. Град припада неким новим генерацијама, стасалим у временима изгубљене равнотеже, равнодушним према појму *душе*. Осећају исте оне страхове, немоћ, кукавичке тренутке или налете узалудне хра-

брости које су, не успевајући да их осмисле у делотворну акцију и адекватну реакцију, осећали и деведесетих. Живе дане у којима сви имају шансу изузев губитника, дакле без шансе да промене прошлост, прихвате садашњост, креирају властиту будућност. Једина је разлика у томе што сада с више разумевања прихватају, тачније чују, онога воајера с почетка романа, оног „спектакуларно мирног, контемплативног паметњаковића пинокијског носа“ и издуженог лица, којег су овлаш, рубом вида и свести, сретали у судбоносним тренуцима својих живота на улицама пољуљаног града. И он ће им на крају рећи да има пријатеље које не жели да види, да му је мука од свих њих као и од самог себе, да су сви исти и личе као јаје јајету у јаловој потреби да поправљају туђе животе, да има нечег језовито забавног у њиховим невештим причама које ништа не могу променити нити поправити, да није он ни проблем нити грешка коју упорно траже, али да су њему, и даље, они ипак најсумњивији!

Довиђења, до следећег губитка равнотеже, мада се ни од претходног нисмо повратили, поента је Петриновићевог романа. Барем по мени, којој не недостаје мазохистичка црта јунака овога романа, и која је овај роман прочитала и трећи пут (!) да би о њему прословила ово што управо (не) читате.